

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Januar 1944: Quislings forspilte sjanse

ODD V. ASPHEIM

Krigshistorikeren Odd V. Aspheim bygger på ukjent stoff fra Goebbels' dagbøker og andre kilder når han her beretter om en dramatisk hendelse: Quislings møte med Hitler i januar 1944 for å fremføre klager mot Terboven. Møtet kunne blitt en triumf for Quisling – om han ikke hadde spilt fra seg kortene med sitt utsagn om at han personlig godt kunne samarbeide med Terboven.

I januar 1944 hadde Vidkun Quisling sin trolig største sjanse til å utvirke endringer i det tyske okkupasjonsregimet i Norge. Under et besøk hos Hitler i hans hovedkvarter i Øst-Preussen måtte Reichskommissar Josef Terboven finne seg i å vente i timevis mens der Führer drøftet en rekke anklager mot Terboven med den norske ministerpresidenten på tomannshånd. Hitler tok klagen til etterretning, og overveide alvorlige konsekvenser for Terboven og hans styre.

Dette fremgår av de dagbøker av Josef Goebbels som nylig er publisert av institutt für Zeitgeschichte i München. Dermed bekrefter en sentral kilde fra Det tredje rikets toppskikt opplysninger fra norsk NS-hold som hittil er neglisjert av Quislings biografer. I tillegg er notatene til Jonas Lie, en av Quislings ministre som var med på turen, dukket opp igjen på Universitetsbiblioteket i Oslo. Disse forteller imidlertid infet om besøkets politiske innhold.

» Terboven hadde sagt: Det finnes ikke lenger noe Norge! Hvordan kan nordmennene vinnes ved en slik politikk? spør Hagelin »

Like før jul 1943 mottok Dr. Hans-Heinrich Lammers, sjefen for Hitlers Reichskanzlei, et omfattende klageskriv over Josef Terboven og hans Reichskommissariats politikk i Norge. Forfatter var Albert Hagelin, jennriksminister i Quislings regjering. I meget frie ordelag ble det ramset opp en rekke ankepunkter som Hagelin ønsket bragt videre til Hitler selv. Klagen strakte seg fra de mest trivelle ting til storstilett tysk svartebørshandel, behandling av norske ar-

beidere som annenrangs mennesker, tysk innblanding i norske anliggender og Terbovens lukking av Universitetet og arrestasjonen av norske studenter.

Det hele toppet seg i det stadig uavklarte spørsmålet: Norges status etter Tysklands seier. Reichskommissar selv hadde nylig erklært overfor en fremtredende NS-mann: «Es gibt kein Norwegen mehr!» Hvordan – spurte Hagelin – ville det være mulig å vinne nordmennene for nyordning og samarbeid ved en politikk som dette? Han glemte heller ikke å henvise til hvilke følger den terbovenske praksis ville få for det nøytrale Sveriges holdning til Tyskland.

Hagelin truet med at en betydelig fraksjon i Quislings regjering ikke lenger ville samarbeide med Reichskommissariat, og at han for egen del ville søke avskjed. Han ba derfor om å bli mottatt av Hitler personlig for å frede hele problemkomplekset.

» Terbovens stjerne hadde lenge vært dalende hos Hitler. Lavpunktet ble nådd ved aksjonen mot Universitetet i 1943 »

Blant dem som fikk gjennpart av dokumentet, var tidligere storadmiral Erich Raeder, en av Quislings gamle støttespillere. Han anbefalte Hitler å ta imot Quisling sammen med hans rådgivere, men uten Terboven, til drøftelse av de norsk-tyske problemer. 11. januar 1944 kunne så Lammers invitere ministerpresidenten til der Führers hovedkvarter.

Ledsaget av sin adjutant og av ministrene Rolf Fuglesang, Jonas Lie og Alf Whist innfant Quisling seg i «Wolfsschanze» ved Rastenburg 21. januar. Hagelin derimot, som skulle vært en selvskreven hovedperson ved besøket, ble hindret av Terboven i å være med. Men for sikkerhets skyld utstyrte han Quisling med en kortversjon av klageskrivet før avreisen. Han var av erfaring skeptisk til Quislings evner til på egen hånd å føre viktige konferanser frem til et gunstig resultat. Aller helst ville den språknektige Hagelin nok en gang sette sitt dominerende preg på de forhandlinger som gikk i Quislings navn. Nå måtte han bare krysse fingrene.

I utgangspunktet var imidlertid kortene bedre enn noensinne når det gjaldt å få til forandringer i det tyske styret i Norge. Kanskje var det nå også mulig å rokke ved Terbovens stilling.

Reichskommissars stjerne hadde vært dalende hos Hitler gjennom det forgangne år. Lavpunktet ble nådd ved aksjonen mot Universitetet 30. november 1943, som han foretok å forhåndsinformere Hitler. Først

VIDKUN QUISLING: Alt lå til rette for at han kunne bli kvitt Terboven. Men han vek unna, fant det ubehagelig å drøfte anklagene med Hitler selv.

der Führer to av Terbovens folk klar beskjed om hva han mente om dette. Så fikk Reichskommissar en personlig overhaling av Hitler i januar. SS-føreren Heinrich Himmler var sogar inne på å la Terboven felle.

Svært deprimeret hadde Terboven oppsøkt propagandaministeren, Joseph Goebbels. Og hos ham vanket det ryggdekning. Men, konstaterte Goebbels i dagboken, det var oppstått et regelrett *Hitlersbrudd* mellom der Führer og hans representant i Norge. Nå var det opp til Terboven selv å gjenopprette forholdet. Så kom på toppen av dette den aggressive Hagelins grundig underbygde angrep, som bragte spørsmålet Terboven til et kritisk punkt. Men – ville Quisling evne å spille så gode kort på den riktige måten?

I Rastenburg var også Terboven møtt frem med et par medarbeidere. Den norske gruppen var derfor spent på om Quisling ville få tale med Hitler i enerom. Og sannelig – det helt usedvanlige skjedde at Quisling alene ble tatt med til Hitlers arbeidsverelse, mens Reichskommissar måtte vente sammen med de andre.

» Timene gikk, mens Hitler snakket med Quisling i enerom. – Nå er De vel nervøs, sa en mann til den ventende Terboven »

Timene gikk. «Nå er De vel nervøs?» spurte en av de tilstedeværende tyskerne Terboven. Jonas Lie koret tiden med å trosse røkeforbudet i Førerhovedkvarteret. Kun Martin Bormann, «vakthund», var vitne til det som utspant seg bak de luk-

kede dører. Dessuten ble dr. Lammers kalt inn etter en tid.

Bormanns referat fra konferansen er dessverre forsvunnet. Men Goebbels i Berlin fikk samme dag de første etterretninger om den «overordentlige ydmykelse» som Terboven ble utsatt for i Rastenburg. Tre dager etter ankom Goebbels selv hovedkvarteret. Der snakket man fremdeles om det som hadde skjedd, og i dagboken sammenfattet propagandaministeren det hele slik:

«I Norge har Quisling overordentlig store vanskeligheter p.g.a. Terbovens ubehøvlede metoder («Holzhauerarbeit»). Der Führer konfererte i timevis med Quisling under fire øyne, noe som var ytterst pinlig for Terboven. Quisling frembragte en rekke klager, som der Führer tok til etterretning. Først senere ble Terboven tatt med og fikk anledning til å redegjøre for sitt standpunkt. Der Führer forbeholder seg at dette kan få ubehagelige følger.»

Dette referat ligger helt på linje med hva Hagelin etter Quislings hjemkomst fikk høre, og som han meddelte NS-mannen Gustav Smedal. Smedals dagbøker har hittil vært lite påaktet av historikerne. Ifølge ham hadde Hagelins klager fått Hitler til å vakle.

På spørsmål om Terboven var så vanskelig som Hagelin skrev, hadde likevel Quisling svart: «Personlig kan jeg godt samarbeide med Terboven». Og dermed strandet muligheten for endringer der og da, hevdet Hagelin overfor Smedal.

Hagelins bange anelser viste seg altså begrunnet: Quisling var ikke tynen til å utnytte slike anledninger. Han fant det dessuten ubehagelig å bli tvunget til å drøfte Hagelins anklager med Hitler selv. Quisling likte

ganske enkelt ikke sin medarbeiders måte å ta opp problemene på, selv om han fullt ut anerkjente motivene. Og så for egen del hadde han internt kritisert tyskernes politikk. Men det var så mange hensyn å ta i en slik sammenheng.

Hagelin derimot fryste av sin førers varsomhet i så måte. Alt i 1941 hadde han sammenlignet forholdet mellom Quisling og Terboven med forholdet mellom en kanin og slange. Hagelin ville grepet sjansen og bust direkte frem, med store fakter og flytende tysk. I Quislings øyne var imidlertid et frontalangrep altfor risikabelt, ikke minst med tanke på Terbovens karakter. Derfor hadde han valgt et i formen vennskapelig samarbeid med Der Herr Reichskommissar. «Men Jeg stoite aldri på ham», som Quisling uttrykte det til en representant for Nürnbergdomstolen i 1945.

» Hagelin sammenlignet forholdet mellom Quisling og Terboven med kaninen og slangen »

Likevel var han rimelig fornøyd med sin opptreden ansikt til ansikt med Hitler. «Han hadde fått sagt hva han vilde», noterte Jonas Lie. Dessuten skulle altså Hitler overveie saken, og han ville møte Quisling igjen om kort tid. «Jeg skal være enda fastere overfor Hitler neste gang», lovet Quisling Hagelin.

Tiden gikk imidlertid, og den tyske fører måtte i stedet konsentrere seg om tilbakeslagene i krigsrøringen. Problemene i Norge ble atter trengt inn i en baktevje. Terboven kom også på banen igjen. Da Fører og Führer møttes neste og siste gang, 1. januar 1945, var de gunstige konjunkturerne fra året før ikke lenger til stede.

Møtet med Hitler i Rastenburg ble en av Quislings få stjernestunder. En solid triumf over Terboven kunne endelig bokføres, selv om Quisling ikke våget å følge opp på den måten Hagelin og andre hadde ønsket. Hitler viste sin norske forbundsfele tillit også ved å tale åpent om den vanskelige militære situasjonen. Og Quisling fikk fremlegge sitt syn på hvordan tyskerne skulle mestre problemene på østfronten. Hitler lyttet også, men fremholdt at med de midler man disponerte over på det tidspunkt, ville et nederlag som Napoleons ikke gjenta seg...

«I Norge lekket det imidlertid etterretninger om at Quisling skulle ha «tilbudt Hitler tre divisjoner» ved denne anledning. Av hjemmefrontens ledelse ble dette utlagt som om en umiddelbar mobilisering av norsk ungdom var under forberedelse, og mange tror den dag at så var tilfelle. Men det er en historie for seg.